

III

ELS DIALECTES DE LA LLENGUA VALENCIANA

INTRODUCCIO

La divisio dialectal de la llengua valenciana en tres grans arees, mes que dialectes, que serien la **septentrional**, la **central** (area de l'apichat) i la **meridional**, es la que he considerat basica, com a punt de partida, per a explicar les caracteristiques i singularitat dels dialectes valencians. Dic aço perquè en l'area septentrional, per eixemple, podem trobar varietats llingüístiques que presenten determinades caracteristiques diferencials entre elles i que, si filem prim, podríem inclús considerar que pertanyen a dialectes diferents. Ara be, aço nos duria a entrar massa en detalls, treball que seria adequat i necessari en una obra monografica que estudiara un dialecte o subdialecte valencià, pero en est estudi pretenc nomes donar una visio, lo mes ajustada a la realitat, de les caracteristiques mes interessants que es donen en les grans arees dialectals que conformen els dominis de la llengua valenciana. No obstant, he procurat deixar constancia d'aquelles caracteristiques particulars mes rellevants o singulars d'una area determinada.

Estes tres grans arees ocupen la major part del territori valencià, pero no la totalitat, perquè hi ha zones dins del nostre territori a on trobem el parlar serrà (comarques dels Serrans i la Vall de Sogorp), o fortes influencies del mateix (Altipla de Requena-Utiel); unes atres a on es mantenen vius parlars de base castellana reblits de valencianismes (comarques de la Vall d'Ayora i la Canal de Navarres) i, finalment, aquelles a on els parlars son de base castellana-murciana (Marquesat de Villena, Horta d'Oriola i l'illot llingüístic que suponen Asp i Montfort).

Pero com la materia objecte d'est estudi es el valencià, no entrare en l'anàlisis, interessant per una atra banda, d'estos parlars.

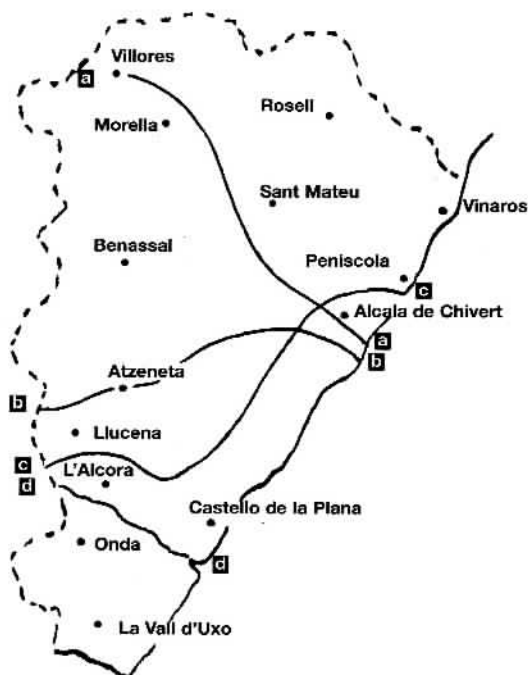
Tornant al valencià, es convenient subrallar que es tracta d'una llengua mes homogenea que la majoria de les llengües romaniques (comparés en les grans diferencies que es donen entre els parlars italians, entre els diversos dialectes del català i, també, entre els parlars occitans).

I ara, entraré en l'anàlisis llingüístic de les citades arees dialectals:

1. AREA SEPTENTRIONAL

1.1 Característiques generals

El valencià septentrional comprén, aproximadament, la zona de parla valenciana de l'actual província de Castello.

Algunes isoglosses del valencià septentrional

- a- Desinències *-ara, -era, -ira / -as, -es, -is* Imperf. Subj. (1ª pers. sing.). *amés*
- b- Desinència *-e / -o*. Pres. Indicatiu (1ª pers. sing.) *yo parlo*
- c- Infinitius de verps, substantius en *-r / ø* *parla(r)*
- d- Desinència *-a / -e*. Pres. Indicatiu (3ª pers. sing.) *ell balla*

A continuació anem a veure les característiques lingüístiques més importants d'esta gran area dialectal:

a) Característiques fonètiques

En esta area es donen les característiques fonètiques del valencià general (no apíchat), excepte en alguna població, com ya vorem mes avant, que

posseix determinades característiques del parlar apichat. Les característiques fonètiques que son, com he dit, les del valencià general, presenten alguns canvis i reestructuracions:

- a.1.** Trobem, en principi, un fenomen d'extensió molt limitada (Traiguera, Vinaros): la *-a* atona final passa a *-e* oberta.

-a → e

fornada > fornade / fornæ; porta > portæ; crema > creme.

- a.2.** Es manté l'arcaisme *-ACT > eit*. LACTE > lleit (Benassal, Morella).

- a.3.** Es un fenomen prou generalitzat el tancament de la *o* davant *i* tònica.

acodir > acudí(r); sofrir > sufrí(r)

- a.4.** Tancament de *e* en *i*, en contacte en una palatal. També es un fenomen prou estès.

-en- → -in- genoll > ginoll; senyor > sinyó(r)

- a.5.** Confusió entre */b/* i */v/*: en el Baix Maestrat i la Plana es distingeixen els dos fonemes, però es confonen en Traiguera i Peníscola, així com en Morella, Alt Maestrat i Onda.

- a.6.** En la Plana els fonemes consonàntics es redueixen degut als següents fenòmens:

- absorció de */ʒ/*, gràficament 'tz', per */g̃/*: dotze, pronunciat [dóʒe]

- despalatalització de */j̃s/* que dona */js/*: caixa, pronunciat [kájsa] i calaix, pronunciat [kalájs].

- a.7.** També tenim que */ʃ/* gràficament 'ts', freqüent en molts plurals, es palatalitza en */ʃ̃/*. Este no és un fenomen exclusiu de l'àrea septentrional, perquè el trobem també en l'apichat de l'Horta de València.

tots, pronunciat [tõʃ̃]

- a.8.** En les comarques més al nord es donen fenòmens exclusius, com hem vist en els punts a.1. i a.2. Ad eixos fenòmens cabria afegir-ne el següent: la */ʒ/* fricativa intervocalica, en el valencià general */g̃/* africada, realitzada a sovint articulant una semivocal davant */j̃z/*.

viaiche

Vejam uns eixemples:

viage pronunciat [viá*ĩ*ʒe] mege pronunciat [m*ẽ*ʒe]

plaja “ [plá*ĩ*ʒa]

- a.9.** La *-r* final dels infinitius dels verps i d'aquelles paraules en les quals es etimologica es pert en els Ports de Morella, Maestrat, Plans de Vinaros i la franja nort de la Tinença d'Alcalaten, en les demes comarques, per regla general, es manté. En els substantius, esta perdua afecta, generalment, tant al singular com al plural:

ferrer > ferré; ferrers > ferrés

llaurador > llauradó; llauradors > llauradós

Esta *-r* reapareix en els infinitius que duen el pronom *ho* enclitic: fer-ho, dur-ho.

- a.10.** En Vinaros, Benicarlo i Peniscola la forma *an* substituïx a la preposicio classica i general *ad*:

Ad est home (valencià general)

An est home (Peniscola, Benicarlo i Vinaros)

- a.11.** Un fenomen relativament estés, que podem trobar en poblacions com Castello, Almassora, Vinaros i Peniscola, es la palatalisacio del grup *n'hi ha* > *nya*.

- a.12.** Una atra característica que podem trobar en algunes comarques es la caiguda de la *-t* darrere *l*, en final de certes paraules: molt > mol; dalt > dal.

- a.13.** La *-t* final darrere *n* tampoc es pronuncia en la major part de les comarques d'esta area septentrional:

pont > pon punt > pun vent > ven

fent-ho > fen-ho deixant-ho > deixan-ho

- a.14.** La terminacio *-ada* i el seu plural *-ades*, perden la /d/ intervocalica, com ocorre en tots els parlars valencians:

matinada, pronunciat [matiná]

menjada, pronunciat [menǵá] o [minǵá]
 aixades, “ [aiǵáes]

Encara que la practica totalitat dels estudis dialectològics sobre el valencià coincidixen en donar com a general este fenomen, tenim notícia del manteniment d'esta /d/ intervocalica en la població de Traiguera, encara que no ho he pogut constatar personalment. De qualsevol manera açò, en cas de confirmar-se, no canviaria les coses, perquè estariem davant d'un cas excepcional que no pot considerar-se representatiu front a la resta del territori de parla valenciana a on, evidentment, esta /d/ no es manté.

a.15. En canvi la /d/ intervocalica fora de la terminació *-ada* i el seu plural *-ades*, es manté en algunes paraules, sobretot en la zona més al nord: llaurador, peixcador, cadira.

a.16. Sonorisació de la consonant oclusiva sorda /p/ en la preposició *cap a*, degut a la fonètica sintàctica, en poblacions com Torreblanca:

cap aci [kaβasɪ], cap atras [kaβatrás]

a.17. Perdua de la consonant *-v-* intervocalica en l'imperfecte d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació, en comarques com el Maestrat i la Plana:

anava > anae, cantava > cantae, menjava > menjae

b) Característiques morfològiques

b.1. Us prou estés de l'article masculí *lo, los*: *lo* poble, *los* camins.

b.2. Els pronoms personals presenten formes diverses:

mosatros, vosatros (Plana de Castello)

nosatros, vosatros (Benassal, Morella)

natros, vatros (Peníscola, Vinaros)

b.3. L'ús de l'adverbi **aquí** queda reduït a la població de Vinaros i, probablement, algun poble veí de la zona de l'interior. Este fenomen pot explicar-se pel fet de tractar-se de zona de frontera, lo que com-

portaria, entre atres coses, una mes intensa relacio en els pobles de l'atra banda del Cenia, a on l'us d'est adverbi es la norma.

- b.4.** Tambe trobem l'us de la preposicio *a* per a indicar lloc, encara que no es tracta d'un fenomen generalisat:

“S’ha quedat *a* Torreblanca”

“A Vinaros no es diu això”

- b.5.** La desinencia *-o* de la primera pers. sing. del present d’indicatiu, en les comarques dels Ports de Morella, el Maestrat i els Plans de Vinaros, fonamentalment: *menjo, canto, pujo*. No obstant, este fenomen no es general en estes zones, ni en tots els verps, porque tambe trobem *bat* (Benassal) junt a *bato* (Vinaros), de *batre*; *ixc* (Benassal, A. de Chivert) junt a *ixo* (Vinaros), de *eixir*; *partixc* (Morella) junt a *partixo* (Vinaros), de *partir* i *sent* (Morella) junt a *sento* (Vinaros), de *sentir*. Per tant, excepte en els verps de la primera conjugacio, i no m’atreveria a afirmar que sempre, en els demes no es dona de forma general esta desinencia.

- b.6.** L'imperfecte de subjuntiu (1^a. pers. sing.) presenta desinencies en *-as, -es, -is*, en una zona delimitada per l'isoglossa que va des d'Alcala de Chivert pujant en direccio oest, incloent la poblacio de Sant Mateu i acabant per dalt de Morella, quedant esta ultima poblacio fora. Al sur d'esta isoglossa ya es troben les desinencies en *-ara, -era, -ira*, que son les del valencià general:

cantas [kantás] (Alcala de Chivert), front a *cantara*

cogues [kogés] (Vinaros, Alcala de Chivert), front a *coguera*

cusís [kusís] (Vinaros), front a *cosira*

- b.7.** La desinencia de la tercera persona singular del present d’indicatiu la fan en *-e*, en lloc de *-a*. Es tracta d’un fenomen molt antic:

ell cante [kánte] (Morella, Benassal, Castello)

ell cante [kánte] (Vinaros)

b.8. En Vinaros, Peniscola i Torreblanca, han desaparegut les formes en *-es/-ara* de l'imperfecte de subjuntiu, fent la seua funcio el condicional:

anara

“ell voldria que yo **aniria**” per “ell voldria que yo **anes/anara**”

b.9. La primera i tercera persones del present de subjuntiu, dels imperfectes d'indicatiu i subjuntiu i del condicional, presenten la desinenca *-e*, en comarques com la Plana i la Tinença d'Alcalaten, principalment:

vaja > **vage**; anava > **anave/anae**; anara > **anare**; aniria > **anirie**.

b.10. La primera persona del present d'indicatiu d'alguns verps de la primera conjugacio du una /k/ epentetica, en comarques del nord i arribant inclus a Torreblanca, a on he constatat tambe este fenomen: *donec, pensec, trobec*.

b.11. L'increment incoatiu en els verps de la tercera conjugacio es *-ix*, com en la resta del valencià: *coincidix, existixen, patix*.

c) *Caracteristiques lexiques*

Degut a la gran extensio de l'area septentrional, intentar presentar una mostra lexica representativa de tota esta area seria utopic, per això he cregut interessant fer algunes matisacions en el sentit de remarcar que les singularitats mes rellevants es troben al nord, es dir, en les comarques dels Ports de Morella, el Maestrat (Alt i Baix), els Plans de Vinaros i la Tinença d'Alcalaten. Entre el lexic que presente a continuacio es troben particularismes junt a unes atres paraules que no son exclusives de la zona. El motiu d'incloure en esta mostra determinades formes lexiques que son compartides en unes atres comarques es deu a que, a banda de considerar-les interessants, d'esta manera es poden donar a conèixer paraules que en algun moment s'han pogut considerar com a exclusives d'una zona i la realitat es que poden ser conegudes en gran part del domini llingüístic valencià:

aforrar, ahorrar (Maestrat). Terme de rails antigues. No es desconegut en unes atres comarques, pero, en general, no te massa vitalitat, sent substituït pel castellanisme *ahorrar*.

atansar-se, aproximarse (Plans de Vinaros). Paraula no massa coneguda en la resta del domini llingüístic valencià.

aturar-se, pararse (Plans de Vinaros). Alla a on es conserva este terme, nomes el trobem, normalment, en frases fetes com "Este chi-quet no (a)tura mai".

baso, colmena (Morella, Benassal, Lluçena). Localisme d'esta zona. S'ha donat com a etimologia d'esta paraula el llatí **vasum**. La conservació de la *o* final nos du a pensar que es tracta d'un mossarabisme.

cachap, conejo de cría (Maestrat). Este terme també es conegut en unes atres comarques prou distants geogràficament de la que estem tractant, com vore'm mes avant.

catifell, utensilio (Maestrat). Provable localisme. En la major part de les comarques valencianes el terme sinònim es *atifell*.

colomello, colmillo (Benassal). Provable mossarabisme típic de la zona del Maestrat. En la resta del domini llingüístic valencià la variant sinònima mes generalisada es *clau*.

cossinogues, cosquillas (Maestrat i els Ports de Morella). Variant típica d'esta zona.

detras, detrás (Plans de Vinaros i Torreblanca). En contra de lo que s'ha cregut estem davant d'un arcaisme conservat i no d'un castellanisme. En la llengua antiga el seu us era molt corrent. Està documentat ja en el segle XIV i l'usen, entre atres A. Canals, S. V. Ferrer i A. March.

farda, ardilla (Maestrat). Paraula autoctona.

folli, hollín (Benassal). Forma viva també en la part mes meridional de les terres valencianes. Variant sinònima de *suja*.

gobanella, *muñeca* (anat.) (Maestrat). Tampoc en este cas es tracta d'un localisme de la zona. Esta variant de *monyica* es coneix també en la Vall de Montesa.

matalap, *colchón* (Maestrat). Forma general en tot el territori valencià. En algunes zones també s'usa la variant *matalaf*.

moixo, *gato* (fam.) (Albocasser, Benassal, Morella). Esta variant de *gat*, en llenguatge familiar, es pot considerar com a localisme d'esta zona.

onso, *oso* (Maestrat). Localisme. Forma que arreplega A. Giera i que apareix ja en època clàssica. Variant de *orso*. Esta última es la forma més propera a l'etim llatí *ŭrsu* i no es estrany oir-la encara en les comarques centrals, sobretot en frases fetes com: “*Ya vorem eixe chi-quet quan deixa de fer l'orso*”.

rabera, *ganado* (Maestrat i Ports de Morella). Encara que en la llengua antiga els clàssics usen indistintament *rabera* i *ganado*, este terme, que ve de l'arap *rabārib* - segons Coromines -, hui es manté viu en esta zona septentrional valenciana.

vero, *verdadero* (Benassal). Del llatí *vērūm*. Localisme curiós.

Castellanismes

En est apartat vaig a fer referència ad aquells castellanismes que considere més curiosos, lo que no vol dir que siguen els únics, arreplegats en la Plana Alta i, sobretot, en Torreblanca (Tinença de Mirabet):

bolsillo per *boljaca*.

feo per *lleig*.

llimpiar per *netejar*.

ventana per *finestra*.

1.2. El parlar de transició entre el Millars i Almenara

Aci vull deixar constància d'este parlar de transició entre el valencià de les comarques del nord i el de l'àrea central (apichat). Esta subcomarca comprén la zona llimitada per les poblacions de Vilarreal i Onda, al nord, i Almenara, al sur. A continuació passem a vore aquelles característiques que he considerat mes interessants:

-Fonètiques

Esta zona compartix les característiques fonètiques del **valencià general** (no apichat), encara que en algunes poblacions es poden constatar certs fenòmens característics del parlar apichat, com es el cas de les poblacions de Bechi, Onda, Chilches i Almenara.

Tambe es dona la **assimilació vocalica** (assimilació de la *-a* final per la *o* tònica): roda [róðo], cosa [kózo]. Este fenomen es dona en la població de Borriana.

Un altre fenomen característic, encara que no exclusiu, d'esta zona es la **pronunciació tancada de la o en el diftong ou**, front a la pronunciació oberta de la major part dels parlars valencians: bou [bóu], pou [póu].

En molts casos es dona el **canvi del fonema sibilant fricatiu sort pel fonema palatal africatat sonor**: faça [fáç̞a], facen [fáç̞en], que en Bechi, Onda, Chilches i Almenara es realisen com en l'apichat: [fáç̞a], [fáç̞en].

Es dona la **metatesis**, molt estesa en tot el valencià, **en els adverbis de lloc composts** cap aci "pac aci" i cap alla "pac alla", excepte en Vilarreal a on es pronuncia [kaβasí], [kaβalá], com ocorre en Torreblanca.

Finalment tambe tenim la **perdua de la -r dels infinitius que duen un pronom enclitic**: fer-me "fe-me", comprar-ne "compra-ne".

- Morfosintàctiques

Es constata l'ús, prou general en determinats contextos, de **la forma clàssica de l'article masculí *lo***: “Anirem per *lo* mati”. “En fer-se de nit mos vorem en *lo* carrer de dalt”. “Aixo pots dur-ho en *lo* carro”. “Ahi ve, en *lo* pa baix *lo* braç”. “Aço ho sap tot *lo* mon”. “En tot *lo* dia no l'he vist”.

Les formes dels **pronoms personals** són *mos* i *vos*, com ocorre en casi tot el valencià. Estes dos formes són substituïdes, en determinats contextos, per *se*: “Ya s'ho mengem” per “Ya *mos* (*nos*) ho mengem”. “No *se'n* vingau encara” per “No *vos* en vingau encara”. Esta substitució es dona en poblacions com Almenara, Chilches, la Vall d'Uxo i Onda.

En l'apartat del **verb** destaca la preferència casi absoluta de **la forma perifràstica de perfect sobre la forma simple**, sent l'excepció més clara el poble d'Almenara a on invertixen la tendència i s'usa normalment la forma simple: “se n'*anaren*” per “se'n *varen anar*”.

Hi ha preferència per la forma impersonal ***n'hi han*** front a la normativa *hi ha*: “*N'hi han* mes dificultats de les previstes”. Fenomen molt generalitzat en tot el valencià.

L'impersonal d'imperfecte *havia* es convertix en ***hava***: “N'hi *hava* molta gent”. Esta peculiaritat es compartida en l'apichat.

El verb **caldre** només s'usa, com en general en tot el valencià, en sentit negatiu: “No cal que vingues”. “No cal que ho faces”.

- Lexiques

Esta subcomarca posseïx una gran riquesa lexic que coincidix, bàsicament, en la de l'àrea central (apichat), lo que demostra el grau d'homogeneïtat que mantenen els diversos dialectes valencians, fent excepció d'alguns localismes, com hem vist, en els parlars del nord (el Maestrat, sobretot) i, com vorem més avant, en els parlars més meridionals.

Vejam ara una mostra d'aquelles paraules que he considerat més interessants:

arraïl, *raiz*. Forma molt generalisada en els parlars valencians.

ascla, *astilla*. Sinonim de *astella*. Forma viva, també, en la Vall d'Albaida.

bufa, *palomita*, *roseta*. Sinonim de *rosa* (*de ducsa*). En la zona nord de la comarca de l'Horta de Valencia també es paraula corrent.

cosquerelles, *cosquillas*. Coincidix en la forma que presenta el valencià central.

eixamorar-se, *orearse*. També es paraula viva en les comarques centrals.

esquallar-se, *pasmarse*. D'us molt corrent també en l'Horta de Valencia.

excusat, *retrete*. Sinon. de *comu*. Conviu en l'anglicisme, a través del castellà, *water* (pronunciat [báter]).

fardacho, *lagarto*. Forma viva en totes les comarques de parla valenciana.

forment, *trigo*. L'atra forma valenciana es *blat*. En les comarques centrals també s'usa, sobretot, *forment*.

groguisso, *amarillento*. Pronunciat [grogisó]. Sinonim de *grogüenc*.

llanda, *lata* // *hojalata*. Forma universal en el nostre domini llingüístic.

mandonguilla, *albondiga*. Terme viu també en l'Horta de Valencia.

manro, *mendrugó*. Pronunciat [manrō]. S'esten també per les comarques centrals. El D.C.V.B. el dona només en el Maestrat i Castello.

matalap, *colchón*. Vocable d'us general en totes les terres de parla valenciana.

monyicot, *muchachuelo*. Terme afectiu i familiar usat també en l'Horta de Valencia.

mussol, *búho*. Forma general.

nyispro, *níspero* (fruit). Variant que, a mes d'estar viva també en la zona nord de l'Horta de Valencia, el D.C.V.B. arreplega en Gandia, Beniopa i Calp.

panolla, *panoja*. Forma general.

pantaix, *jadeo*, *resuello*. Paraula ben coneguda en les comarques centrals.

provesso, *procesión*. Forma general. Variant de formació de les clàssiques *processo* i *processio*.

rellamp, *relámpago*. Forma coincident en la de les comarques apichades veïnes, sent, a més, prou general.

sangrantana, *lagartija*. Encara que en són moltes les variants usades en terres valencianes per a designar este sauri del gènere *Lacerta*, en este cas, una volta més, la coincidència lexicà entre esta zona i l'àrea central és absoluta.

sostre, *desván*. Terme prou estès per tot el territori de parla valenciana.

surar, *flotar*. Terme clàssic i general en tot el valencià.

talpo, *topillo*. Pronunciat [taɫpó]. Terme conegut també en aquelles zones d'aiguamoll com és l'Albufera de Valencia i la seua marjal, perquè en estos parages es a on solia vore's este mamífer rosegador durant l'època de cultiu i sega de l'arros.

timonet, *tomillo*. Una de les diverses denominacions d'esta planta. Sinònim de *tomello*, *timó* i *frigola*. Esta forma no és exclusiva de la zona perquè s'estén per unes altres comarques valencianes, com és el cas de la Vall d'Albaida. La forma corrent i més coneguda en les comarques centrals valencianes és *tomello*, probable mossarabisme.

traita, *tunda*, *paliza*. Paraula molt curiosa que també és coneguda en la comarca de l'Horta de Valencia. La veu el diccionari Escrig-Llombart.

2. AREA CENTRAL (APICHAT)

Esta gran area esta llimitada al nord per les poblacions de Casinos i Algar, i Quart, Quartell i Benavites, en les Valls de Segó; en quant a la part sur l'ambit de l'apichat acaba en Antella, encara que despres, seguint el Xuquer, torna a pujar cap al nord, quedant dins de zona apichada les poblacions d'Alberich, Alzira, Albalat de la Ribera i Sollana. Per l'oest, el llimit de l'apichat coincidix en la frontera entre el valencià i el parlar serrà.

Fora de l'area descrita, algunes caracteristiques del parlar apichat les podem trobar en poblacions com Onda, Bechi, Almenara, Forcall (en la comarca dels Ports de Morella) i Gandia, entre atres.

Respecte a l'orige d'este singular dialecte hi ha diverses teories. **Dámaso Alonso**, afirma que l'apichat es produix degut a l'influencia castellana. Una atra teoria es la que considera el fenomen com el resultat del mateix proces de simplificacio fonetica observat pel castella al perdre els antics sons de *j*, *z*, *s* i *v* i confondre'ls en *x*, *ç*, *ss* i *b* (**M. Sanchis Guarner**). Finalment hi ha una tercera teoria que considera que l'apichament es un proces intern de la llengua. Es un intent de salvar l'apichada passant de sonora a sorda (**A. López**).

Feta esta introduccio anem a vore les caracteristiques que presenta este dialecte:

a) Caracteristiques fonetiques

- a.1.** La palatal africada sonora /*g̃*/ que correspon a les grafies *g* i *j*, en paraules com *gent*, *enveja*, *fega* i *plaja*, es pronuncia, en apichat, com la palatal africada sorda /*č*/, que correspon als digrafs *ch* i *ig*, est ultim en final de paraula, quedant els eixemples anteriors en [čént], [ambéča], [fěče] i [pláča], respectivament. Este fenomen es pot considerar com el mes generalisat, podent afirmar que s'esten per tota l'area central o de parlar apichat.

a.2. L'alveolar africada sonora /ʒ/, que correspon al grup consonantic *tz* en els numerals *dotze*, *tretze*, *setze*, es realisa ensordint el component sonor del grup, resultant una alveolar africada sorda /ʃ/, que correspon al grup consonantic *ts*, quedant estes paraules pronunciades [dóʃe] i [séʃe].

a.3. L'alveolar fricativa sonora /z/, que correspon a les grafies *s* i *z* en paraules com *posar* i *quinze*, es transforma, degut a la fonetica apichada, en una sibilant fricativa sorda /s/, resultant els eixemples anteriors [posár] i [kínse].

a.4. La /v/ té pronunciació billabial: vi [bí] i vencer [bénsɐr]. Hi ha excepcions com es el cas de Gabarda a on pareix que practiquen la distinció entre /b/ i /v/.

a.5. La -t final es pronuncia sempre, a diferencia d'uns altres parlars.

a.6. Practicament tota *e-* en principi de paraula es canvia en *a*, fenomen, per una altra part, practicament general en tot el domini llingüístic valencià. I aixina tenim:

embut >ambut estret > astret esperar > asperar

a.7. Trobem el fenomen d'assimilació vocalica en alguns pobles de la Ribera Alta, com Guadassuar o Alberich; i de l'Horta de Valencia, com Puçol. Est últim es un cas singular, perquè es tracta de l'únic poble de la comarca en el que he constatat este fenomen. En tots estos pobles pronuncien: bona [bóno], cosa [kósɔ], roda [rōdɔ].

a.8. Es pert la /d/ intervocalica en la terminació -ada i el seu plural, com ocorre en tots els altres parlars valencians:

vesprada > vespra(d)a > vespráa > vesprá [besprá]

pujada > puja(d)a > pujáa > pujá [pučá]

a.9. Perdua de la /d/ intervocalica en posició pretonica. Este fenomen, com ya hem vist, no es general en el domini llingüístic valencià.

Vejam uns eixemples:

cadira > ca(d)ira [kaíra]

llaurador > llaura(d)or [laúraɔr]

a.10. L'alveolar africada sorda /s̺/ que representa al grup consonantic *ts*, quan va en posició final sol palatalitzar-se en /t͡ʃ/ (palatal africada sorda), i es pronuncia: gats [gáç̺], tots [tót̡̺].

a.11. Trobem també casos de dissimilació en el diftong *ou* > *au*, en paraules com: bou > *bau*; nou > *nau*; plou > *plau*. En tota l'àrea central he trobat esta característica en els Pobles Maritims de la ciutat de València (Grau, Canyameler, Cabanyal, Malvarrosa). Es tracta d'un fet aïllat i molt interessant, per la seua singularitat, que es dona en la comarca de l'Horta de València. Esta dissimilació també la trobem en Novelda, Petrer, Castalla i en algunes zones del valencià septentrional.

a.12. La metatesis té una certa incidència en algunes paraules, com per exemple: aigua > ai(g)ua > aiua > *aiua*; comprar > *crompar*; cridar > *quirdar*; miracle > *milacre* (met. prou antiga); teatre/teatro > *treato*.

a.13. Una altra característica prou estesa és l'articulació d'una *-r* i una *-t* epentètiques: *canvit* per *canvi*; *conter* per *conte*; *juït* per *juï*; *vin-drer* per *vindre*. En alguns casos, inclús, s'arriba a articular una *-c* en paraules com *molec* per *mole*. Est últim cas només l'he pogut constatar en Carpesa (Horta de València).

b) Característiques morfològiques

b.1. L'article presenta en **singular** les següents formes: *el/lo* (masc.), *la* (fem.) i *lo* (neutre). Per al **plural** tenim: *els/los* (masc.) i *les* (fem.). En masculí sing. i pl. hi ha alternança de formes: *el/lo* i *els/los*, respectivament; encara que hui en dia les formes *lo, los* (clàssiques) van

sent desplaçades per *el, els*, quedant *lo* practicament per al neutre. De qualsevol manera, encara es prou corrent l'ús de *lo*, en funció de masculí, en determinades construccions com “en *lo* camp”, “en *lo* carro”, “en *lo* poble”, “per *lo* mati”, “en *lo* carrer”, etc., sobretot en les zones rurals i en persones de certa edat.

b.2. Per a l'adjectiu demostratiu s'utilisen les formes següents: *est/este, eix/eixe, aquell* (masc.sing.); *esta, eixa, aquella* (fem. sing.); *estos, eixos, aquells* (masc. pl.); *estes, eixes, aquelles* (fem. pl.). El neutre també presenta la triple gradació: *aço, aixó i allo*.

b.3. L'adjectiu possessiu. Conviuen les formes simples o debils en les perifràstiques o fortes. Tenim com a **formes fortes**, per a un sol posseïdor : *el meu, el teu, el seu* (masc. sing.); *la meua, la teua, la seua* (fem. sing.); *els meus, els teus, els seus* (masc. pl.); *les meues, les teues, les seues* (fem. pl.). Les **formes simples** son: *mon, ton, son, ma, ta, sa* (masc. i fem. sing.) i *mos, tos, sos, mes, tes, ses* (masc. i fem. pl.). Estes ultimes, actualment, no s'usen tant com les perifràstiques, quedant reduït el seu ús, practicament, al lexic de parentesc: *mon cosí, ma cosina, mon germa, ma germana, ma mare, mon pare, ma casa, ma vida*, etc. U dels llocs a on es manté en més vitalitat el possessiu debil es en el Cabanyal i el Canyamellar).

b.4. El pronom personal. Ací només vorem les formes de plural (1ª. i 2ª. persones) que son les que presenten alguna peculiaritat. Les formes generals son: 1ª. pers.: *mosatros*. 2ª. pers.: *vosatros*. En els Poblatos Maritims trobem l'excepció perquè la forma de 1ª. persona es *nosatros*. També he oït, més esporàdicament, *nosatros* fora de l'àmbit descrit, però es forma poc usada, comparada en *mosatros*, en les comarques centrals. Per una altra banda, més dialectalment, podem constatar formes com *moatros* i *voatros*.

b.5. Adverbis de lloc. En tots els parlars valencians es conserven els tres graus clàssics. En l'àrea que tractem tenim estes formes: *ací, ahí, allí*. Estes tres formes les trobem, practicament, en tot el domini lingüístic valencià, a excepció de Vinaros i de part del valencià meri-

dional, a on es manté la forma *aquí*. El valencià es una de les poques llengües llatines que conserven la triple gradació. Aço podria explicar-se, fonamentalment, pel caràcter conservador d'esta llengua.

b.6. Morfologia verbal

b.6.1. L'imperfecte d'indicatiu. En l'àrea de l'apichat trobem que alguns verbs, evolucionats en la major part de les comarques valencianes, conserven el paradigma antic. Este fenomen es dona en alguns pobles de la comarca de l'Horta de València. Estos pobles es troben en la zona nord de la comarca i entre ells podem citar Carpesa, Foyos i Massalfassar. En estes localitats, i algunes atres mes, encara es prou normal oír conjuguar l'imperfecte d'indicatiu del verb *fer* d'esta manera:

	<u>singular</u>	<u>plural</u>
1ª. pers.	feya	feyem
2ª. pers.	feyes	feyeu
3ª. pers.	feya	feyen

L'atra forma evolucionada, la que mes es practica, es conjuga aixina:

	<u>singular</u>	<u>plural</u>
1ª. pers.	fea	feem
2ª. pers.	fees	feeu
3ª. pers.	fea	feen

A mes del verb *fer*, tambe es conjuguen segons el mateix paradigma, els verbs *vore* (*veya, veyes, ...*) i *traure* (*treya, treyes, ...*).

b.6.2. Combinacions "en + infinitiu" i "en + gerundi". Es prou corrent l'ús d'estes combinacions, sobretot en persones majors. Entre els joves va perdent-se esta practica. Com a eixemples es poden posar: "*en tornar*", "*en vindre*" (en + inf.) i "*en acabant*" (en + gerundi).

b.6.3. El perfecte simple. En l'àrea de l'apichat, i sobretot en la comarca de l'Horta de València, predomina el perfecte simple front al perfecte perifràstic, a diferència de la major part de les comarques valencianes a on no s'usa més que la forma perifràstica. L'apichat sol usar *ani* per *vaig anar*, *begui* per *vaig beure*, *dugueren* per *varen dur*. La forma de perfecte simple s'ou també, esporàdicament, en la Vall d'Albaida, la Marina i la Conca del Vinalopó. Estes formes de perfecte simple han segut bandejades, en molts casos, per desconeixement de l'història de la llengua valenciana, en favor de les corresponents perifràstiques, quan la realitat és que les formes de perfecte simple predominen absolutament en la lliteratura clàssica valenciana dels segles XIV i XV.

b.6.4. Confusió entre el present d'indicatiu i el de subjuntiu. Esta confusió es dona nòmes entre la primera i segona persones del plural del present d'indicatiu i de subjuntiu. També és cert que la confusió no és general, són minoria els que incorren en ella. Este fenomen es pot trobar en poblacions com Albalat dels Sorells, el Cabanyal, Foyos, Manises, Meliana i Ribarroja. Vejam ara uns exemples:

“No mos *conegam*” per “No mos *coneguem/coneixem*”

“Fa temps que no *vingau*” per “Fa temps que no *veniu*”

c) *Característiques lexiques*

A pesar de l'efecte corrossiu que el procés de castellanisació ha exercit sobre la llengua valenciana, hui, encara, podem trobar paraules i expressions que denoten la riquesa lexicà del parlar d'estes comarques centrals. Perquè en contra de lo que han dit alguns lingüistes, el valencià apichat, deixant a banda l'empobriment fonètic que supón l'ensordiment de les consonants que tractarem al principi, és manté més fidel a la flexió verbal clàssica que els parlars d'unes altres comarques. Aixina mateix, posseeix una riquesa lexicà més important de la que s'ha reconegut generalment. Com a mostra representativa de lo que acabe de dir,

valguen els següents vocables arreplegats, sobretot, en la comarca de l'Horta de Valencia:

c.1. Particularismes

brau, *bravo*. Està paraula l'he oïda en el següent context: “*S’ha de ser molt brau per a guanyar eixa carrera*”.

coix, *cojo*. Forma arcaica i en desús, practicament, en tot el territori valencià. En l'Horta de Valencia encara es paraula corrent, sobretot en alguns pobles de la part nord de la comarca (Carpesa, Bonrepos, etc.). La forma general es *coixo*.

eixugamans, *pañó de manos*. Esta forma ha vingut convivint en l'atre sinonim genuïnament valencià *torcamans*. Esta ultima pareix que es vaja imponent.

esgarrijar, *derrapar*. En esta accepcio es probable que siga paraula exclusiva de la comarca de l'Horta de Valencia.

esquer [askér], *izquierdo*. Paraula usada normalment en el Cabanyal.

esquerro [askéřo], *izquierdo*. Paraula oïda, sobretot, en els pobles que es troben al sud de la ciutat de Valencia.

esquert [askért], *izquierdo*. Esta tercera variant sinonima es d'us corrent en localitats de la zona nord de la comarca de l'Horta de Valencia, com Carpesa i Campanar. El D.C.V.B. no la registra.

estantis, *rancio*. Paraula oïda en Carpesa. Terme singular que denota la riquesa lexicla d'esta comarca. Desconegut entre les generacions mes joves.

estreny, *estriñe*. Del verb *estrenyer*. Actualment esta forma verbal sol fer-se incoativa: *estrenyix*.

guaret, *barbecho*. S'usa en frases com “*Eixe camp està de guaret*”.

fosser, *enterrador*, *sepulturero*. Paraula oïda en Carpesa. Esta mostra lexicla confirma el caracter conservador de la zona nord de l'Horta de

Valencia. En l'àrea central la variant sinonima d'us general es *enterrador* [anteṛaór].

manega, maniga, manga. Formes sinonimes que s'usen indistintament.

senda de ferradura. Camí per a on tan sols poden passar els animals, degut a que es massa estret per a passar els carros. Sinònim: *senda de pota*.

sobines (de -), boca arriba, decúbito supino. Es normal oir esta paraula en frases com “*S'ha caigut de sobines*”. També he pogut arrelplegar l'expressió **ensobinar-se**, que equival al castellà *tenderse o acostar-se en posicion decúbito supino*.

c.2. Doblets

cona/corna, corteza del jamón.

empuixar/espentar, empujar. En el cas de *empuixar* s'ha de dir que es tracta d'un castellanisme modern usat només per la gent jove.

ensisam/lletuga, lechuga.

endema (l')/ sendema (el), el día siguiente. Est últim du aglutinat l'artícul derivat del llatí IPSE, el qual prenía la forma *s'* davant vocal i *es* davant consonant.

saquet/coixinera, saco de tela de dimensiones reducidas. Termens que s'usen indistintament, predominant qualsevol d'ells sobre l'altre segons el poble.

c.3. Castellanismes

El canvi de llengua, en benefici del castellà, efectuat per importants estrats socials de la ciutat de València, en una important demografia, i uns altres factors, com l'important moviment migratori de gent d'unes altres terres (Castella, Aragó, Andalusia, etc.), s'han sumat als

factors historics i han acabat per accelerar el proces de castellanisacio. No hem d'oblidar tampoc l'enorme progrés experimentat pels mijos de comunicacio i la seua contribucio a la penetracio del castella.

A continuacio présente una mostra d'aquells castellanismes mes estesos en l'area a on es parla apichat:

abrocharse per *abotonar-se*.

adios per *adeu*.

ahorrar per *aforrar*.

antes per *abans*.

aunque per *encara que*.

basura per *fem*.

bolsa per *bossa*.

cepillo per *raspall*.

hasta per *fins*.

hombro per *muscle*.

loco per *foll*.

menos per *manco* o *menys*.

oso per *orso*.

pato per *anet*.

rinco per *raco*.

veranejar per *estiuar*.

yema per *rovell (de l'ou)*.

3. AREA MERIDIONAL

Esta area s'esten des del llimit meridional de l'apichat fins a Guardamar. Com es tracta d'una area molt extensa, no es d'estranyar que nos trobem en certs contrastos i peculiaritats entre els diferents parlars que la conformen.

Dins d'esta area dialectal cabria diferenciar dos grans zones, la que s'esten des d'a on acaba l'apichat fins a la diagonal que passaria per les poblacions de Biar, Castalla i Busot, i la que va des d'ací fins a Guardamar.

En la zona nort trobem uns parlars mes cohesionats, que guarden prou relacio en els del dialecte apichat veï (deixant a banda l'ensordiment/sonorizacio). Tambe hi ha zones de transicio, com son part de les comarques de la Serrania d'Alcoy i la Marina.

En esta zona es troben Tarbena (la Marina) i la Vall de Gallinera (les Valls de Pego) que presenten un parlar que posseix algunes caracteristiques del mallorqui. D'este parlar farem comentari a banda degut a les seues particulars caracteristiques.

Des de Biar-Castalla-Busot cap al sur, nos encontrem uns parlars que presenten unes caracteristiques mes singulars comparades en les del valencià general.

De totes les maneres, hem de senyalar que tant en una zona com en l'altra, en termens generals, sonorisen i participen de les principals caracteristiques de definixen el valencià general.

A continuacio expondré, diferenciant les dos zones a les que he fet al·lusio, les caracteristiques i particularitats que considere mes interessants:

3.1 Zona al nord de Biar-Castalla-Busot

a) *Caracteristiques fonetiques*

- a.1. La obertura de la *e* atona en *a* es dona en els grups inicials *em-*, *en-*, *es-* i *eix-*, com ocorre generalment en valencià: *ampolsegar*, *atendre*, *ascoltar*, *aixugar*.
- a.2. Reducció del diftong *ua* > *o*, en paraules com: *quaranta* > *coranta* (la Vall d'Albaida, Callosa, Altea) i *quaresma* > *coresma* (Tarbena i el Marquesat de Denia).
- a.3. La *o* tònica assimila la *-a* final en paraules com: *roda* [rōðo], *bona* [bōno]. Este fenomen el trobem en la zona de Carcaixent i Xativa.
- a.4. La pèrdua de la *-t* del grup *-nt* en: *pont* > *pon*, *vint* > *vin*. Esta pèrdua es corrent en la Serrania d'Alcoy.
- a.5. En el Marquesat de Denia i la Marina abunden les *-r* epentetiques: *home* > *homer*; *rave* > *raver*.
- a.6. Pèrdua de la *-d-* intervocalica: en la Vall d'Albaida, l'Horta de Gandia, la Marina i Alcoy, es pert en la terminació *-ada*, com en tot el valencià; i vacila en la terminació *-ador*.
- a.7. El grup *-ts* queda reduït a *-s* en la Vilajoyosa: *joguets* > *jogués*.
- a.8. Pèrdua de la *-n* del grup *-rn*, en paraules com: *for* > *for* (Xabia i Pego).

b) *Caracteristiques morfologiques*

- b.1. La segona persona del pronom personal, forma atona reforçada, davant de verp començat per consonant es *et* en valencià general. En esta zona presenta tres variants: *el* “¿Com *el* diuen?” (la Vall d'Albaida, Alcoy, Polop), *es* “No *es* cregues res” (la Vila, Guadalest, Benidorm) i *at* “Yo *at* guanye” (Orba, Pedreguer, Tarbena).

b.2. En algunes poblacions com La Canyada de Biar, Biar, Castalla i Finestrat els pronoms demostratius neutres presenten estes formes: *asto*, *aixo*, *allo*. A remarcar la forma del pronom que indica mes proximitat: *asto* (val. gral. *aço*).

b.3. El perfecte simple que s'ha cregut, en ocasions, que era patrimoni exclusiu de l'apichat, el podem trobar en esta zona "Quan mon pare es *mori*", "Ell *fon* el culpable", "El *pogue* convencer". Perviu, sobretot, entre la gent d'edat i en poblacions com Guadalest i la Vila.

c) Característiques lexiques

Una mostra representativa de la riquesa lexica d'esta zona nos duria a confeccionar una relacio de termens tan extensa que superaria el marc establert per ad este treball, per això em conformare en presentar una chicoteta mostra de paraules en un cert interes filologic:

aïna, *utensilio*. "Atifell de cuina o ferramenta de treball". "Les *aïnes* de la cuina: plats, escudelles...". Viva, entre la gent major, en la Marina (Altea, la Nucia, etc.). En l'Horta de Valencia tambe es paraula coneguda, encara que no te massa vitalitat.

aixona, *especie de caracol*. Sinonim de *vaqueta* o *choneta*. Paraula oida en Oliva.

almerç [almérs], *ganancia*, *provecho*. Oida en Tarbena. No es, ni molt manco, exclusiva de la Marina. Es coneguda tambe en les comarques centrals: "*Si que has fet un bon almerç...*", es diu quan algu ha fet un mal negoci o no ha tret profit d'allo que duya entre mans.

ambosta [ambósta], *almorzada*. "Cantitat d'una cosa que cap en el clot que es forma posant les dos mans juntes" (Gandia).

aponar-se, *acocharse* (Altea, la Vila). Terme que tambe es conegut en unes atres comarques. En l'Horta de Valencia goja de molta vitalitat.

arrossegar, *arrastrar* (la Vila, Benidorm, Altea).

asclar, astillar (la Vall d'Albaida). Els seus sinonims en unes atres comarques son *astellar, fer astelles*.

atrofinat, precipitado (la Vall d'Albaida, Callosa, Benidorm). Usat normalment, tambe, en les comarques centrals.

(a)turar, detenerse para descansar (el Castell de Guadalest, Benimantell). "*No (a)tura en tot lo dia*". No es paraula exclusiva de la Marina, pero de qualsevol manera es manté viva nomes en determinats contexts i entre la gent major.

batistot, soponcio, disgusto (la Marina). Terme que es pronucia obrint la vocal tonica *o*. Es general en valencià.

bonegar, reñir, reprender (Ontinyent, Alcoy).

borumballa, viruta (Alcoi, Pego, la Vila). Forma prou general en valencià.

bromejar, lanzar el cebo al agua con el fin de atraer a los peces (la Marina). Est es un terme viu tambe en les comarques centrals, sobretot entre els peixcadors de canya.

bumbot, abejorro (Oliva, Pego, Benilloba). Sinon. de *borinot*.

cachap, gazapo, conejo de cria (Altea). Com hem vist abans, en l'estudi de les atres arees, este terme tambe està viu en zones tan alluntades d'esta com pot ser el Maestrat.

calciner, calero. "*Qui fabrica i ven calç*" (Callosa). Paraula ben coneguda en les comarques centrals.

calda, calor, bochorno. Est es el sentit general en valencià, pero en l'area que estem tractant es coneix en un sentit restrictiu "*calentor forta produida pel foc*" (Callosa, Polop).

cuixot [kuiʃót], *jamón*. Sinon. de *pernil*. Forma autoctona oida en els Fontanars o Alforins d'Ontinyent.

chapar, pisar (la Vila, Benidorm, Finestrat). Sinon. de *chafar*.

debellit, *contento, satisfecho* (la Vila, Benidorm). Sinon. de *devanit*.

devanit, *contento, satisfecho* (l'Horta de Gandia).

esguellar, *desgarrar, rasgar* (Callosa, la Vila, Benidorm). Sinon. *esgarrrar*.

esmonyir-se, *escurrirse, deslizarse* (Altea, la Vila). “*Esmonyir-se com el peix o les anguiles*”. Este terme també està viu en comarques com el Maestrat, els Plans de Vinaros i l'Horta de Valencia.

esquerro [askēro], *izquierdo* (Callosa, Benidorm). També es d'ús normal en algunes poblacions al sud de la ciutat de Valencia, com hem vist en l'apartat del dialecte apichat.

fondo, *hondo*. Forma general en terres valencianes.

frigola [frígola], *tomillo* (Oliva) . Sinon. de *tomello, timó i timonet*. Crec oportu fer la transcripció fonètica perquè en la comarca de la Plana tinc informació de que és normal esta mateixa forma, però en desplaçament d'accent [frígola]. També pareix ser que en la Vila esta paraula es esdrúixola.

funyar, *reñir, reprender* (Altea, la Vila).

gesmil, *jazmín* (la Nucia, la Vila). Estem davant d'un altre terme estés per totes les terres valencianes.

marmolar, *marmullar* (Altea). Vocable general en tot el valencià.

pandorga, *zambomba* (Serrania d'Alcoi, Valls de Pego). Sinon. *simbomba*.

parotet, *libélula* (la Marina). El femení és *maroteta*. Curiosament, estes denominacions són absolutament coincidents en les que s'usen en l'Horta de Valencia.

rabut, *enfadadizo*. “De geni curt”. Paraula viva en Oliva i les Valls de Pego.

raïl, *raiz*. Terme molt general en esta zona. Conviu en les variants *arrail* i *rel* (Xalo, Xabia).

rego [rɛgɔ], *regadura* (Callosa, Altea). Vocable d'us corrent en les comarques centrals.

somicar, *lloriquear* (Calp, Altea). Paraula ben coneguda tambe en l'Horta de Valencia.

timo [timó], *tomillo* (Vall d'Albaida).

3.1.1. El parlar de Tarbena i la Vall de Gallinera

Tarbena (la Marina) i els pobles de la Vall de Gallinera (les Valls de Pego) foren repoblats despres de l'expulsió dels moriscs (s. XVII) per famílies mallorquines.

a) *Caracteristiques fonetiques*

Tant el vocalisme aton, com el tonic, es comu al del valencià general, no mantenint la /e/ neutra, que es característica del vocalisme tonic mallorquí.

b) *Caracteristiques morfologiques*

L'articul es la característica que recorda mes ostensiblement l'orige dels repobladors mallorquins. De totes les maneres els seus habitants alternen l'us de l'articul salat (mallorquí) i de l'articul del valencià general. Normalment, entre ells, usen el salat, pero quan es dirigixen a persones de fora ho fan usant l'articul del valencià general: el, la.

Les formes generals de l'articul en mallorquí son:

masculi femeni

sing. *es* *s'* *sa* *s'* *es* camí, *s'ase*, *sa* tafona, *s'alzina*.

plural *es* *ets* *ses* *es* camins, *ets* ases, *ses* tafones, *ses* alzines.

Mentres que en Tarbena tenim:

masculi femeni

sing. *as* *s'* *sa* *s'* *as* corral, *s'amo*, *sa* barca, *s'anima*.

plural *as* *ses* *as* corral, *as* amos, *ses* barques, *ses* animes.

c) *Caracteristiques lexiques*

Com he senyalat en els apartats anteriors, no queden massa característiques en este parlar que denuncien el seu origen o influència mallorquina, però encara podem trobar en el seu vocabulari algunes paraules que coincideixen, pràcticament, en les mallorquines:

allot, val. general *tarquim*. Es pronuncia obrint la *o* tònica. Mall. *llo*t, també en *o* oberta.

ascanyat, val. general *afonic* ; mallorquí *escanyat*.

beneit, val. general *simple*.

conillons amagats, joc de chiquets. Presenta el mateix sufix diminutiu que el mallorquí. En valencià general este joc es coneix pel nom de “*conillets amagats*” o “*conillets a amagar*”.

recapte, val. general *provisio*, *menjar*.

serraïs, val. general *serradura*, *serradures*; mallorquí *serradis*.

3.2. Zona al sur de Biar-Castalla-Busot

a) *Caracteristiques fonetiques*

a.1. Dissimilació del diftong *ou* que es convertix en *au* (Biar, Castalla, Novelda, Monover): *nou* > *nau*; *bou* > *bau*; *plou* > *plau*; *dijous* > *dijaus*.

a.2. La *e* i la *o* toniques i obertes assimilen la *-a* final: *terra* > *terre* [téře]; *roda* > *rodo* [řóđo]. Este fenomen el trobem en Monover, el Pinos, Elig i Sta. Pola.

a.3. Perdua de la *-d-* intervocalica.

a.3.1. En la terminació *-ada*, la perdua es general, com el els demes parlars valencians.

a.3.2. En uns atres casos la perdua es molt accentuada, pero cabria fer unes matisacions:

a.3.2.1. En Crevillent i Guardamar, sol perdre's sempre (pretonica o postonica):

nadal > *naal* > *nal*; *roda* > *roa*; *bleda* > *blea*.

a.3.2.2. En la Conca del Vinalopo i part de l'Horta d'Alacant, la *-d-* intervocalica es pert, preferentment, quan va davant l'accent:

poder > *poer*; *pedaç* > *peaç*.

a.4. Perdua de la *-r* final. Característica prou estesa per les comarques de la Conca del Vinalopo i l'Horta d'Alacant:

cantar = [kaŋtá]; *sabater* = [sabatê].

a.5. Perdua de la *-t* del grup *-nt*: *pont* > *pon*; *vent* > *ven* (Petrer, Monover, el Pinos). Esta *-t* es manté en tota l'Horta d'Alacant.

a.6. La palatal /ʎ/ tendix a articular-se sense la semivocal precedent, a diferencia del valencià general: coixo > *coxo* ; caixa > *caxa*; baix > *bax*. Est es un fenomen prou general en l'àrea meridional, puix també es dona en el Marquesat de Denia (Denia, la Xara).

a.7. Metatesis del grup “vocal + ir”: aire > *arie*; boira > *boria*. Fenomen que trobem en la Conca del Vinalopó i l'Horta d'Alacant.

a.8. El grup -ct- presenta dos realitzacions:

it: caracter > *caraite*; t: doctor > *dotor* (Monover, Novelda).

b) Característiques morfològiques

b.1. Les formes de l'article, en la zona més meridional, són les següents:

- Definit: masc. i fem. pl. *es* (es llibres, es homens, es amigues, es dones).

- Indefinit: “ “ “ *uns* (uns llibres, uns dones).

Mantenen la forma *lo* en frases fetes, com: “tot *lo* mon”, “per *lo* mati”, “en *lo* poble”.

b.2. Formes del pronom demostratiu neutre: *asto*, *aixo*, *allo*. Ací tenim també la triple gradació, característica que es dona en tot el valencià. Nomes es diferencia del valencià general pel canvi de *aço* per *asto*.

b.3. Els adverbis de lloc són: *aquí*, *ahí*, *allí*. Hem de recordar que en Vinaros, Denia i Xàbia també està viva la forma *aquí*.

b.4. El present d'indicatiu forma impersonal del verb **haver** presenta esta construcció: *ha hi* en lloc de *hi ha*. Eix.: “No n'*ha hi* mançanes” (Monover).

Este fenomen s'estén per la Conca del Vinalopó, Elig i Crevillent.

b.5. S'usa el perfecte perifrastic en tota esta zona, excepte en Elig i algun poble veï a on usen el perfecte simple: *vaig anar* (forma perifrastica) / *ani* (forma simple).

b.6. En la zona mes meridional (Conca del Vinalopo) usen els infinitsius *venir* i *tenir*, diferenciats de les formes que presenta el valencià general: *vindre* i *tindre*.

c) Algunes peculiaritats lexiques

Particularismes

ans, *antes* (Elig, Crevillent, Novelda). Sinon. de *abans*.

brial, *enagüas* (Guardamar). Sinon. de *sinagües*.

chapar, *pisar* (Monover). En esta zona meridional conviu en les formes *chafar*, *chafigar* i *pisar* (castellanisme).

encarnella, *alcachofa* (Elig). De qualsevol manera, el seu sinonim *carchofa* es, en esta zona meridional, com en el valencià general, la variant mes usada.

mançana, *manzana*. Forma molt estesa en tota esta zona meridional. Encara que es podria pensar que es tracta d'un castellanisme, no es aixina. Perque la forma *maçana* ya apareix en la lliteratura classica (s. XIV) . Ve del llatí **mattiāna** i el D.C.V.B. la reconeix com a genuïna. En toponimia tenim *La Torre de les Maçanes*, poble de la comarca de la Foya de Xixona.

nugol, beguda d'aiguardent barrejat en aigua. Esta beguda pren el seu nom del fenomen atmosferic, perque en mesclar-se l'aigua en l'aiguardent es forma com una especie de nuvol. En l'Horta de Valencia tinc arplegat *nuvolet* (el Cabanyal) en el mateix sentit, nomes que, en este cas, l'element que es mescla en l'aigua es l'anís. El terme

nugol es una variant de formacio de *nuvol*, molt estesa en terres valencianes.

oldre, *oler*. Sinon. de *olorar*. Terme que tambe es conegut en unes atres zones del domini llinguistic valencià, encara que hui en dia no te massa vitalitat.

rompre, *romper* (Guardamar). Sinon. *trencar*. En este cas es podria considerar un arcaisme, per tractar-se d'una forma molt antiga i haver desaparegut dels atres parlars valencians.

sacar, *sacar*. Normalment s'ha considerat castellanisme, pero no m'atreviria a assegurar-ho, perque en la lliteratura antiga ya apareix esta paraula en el sentit de *traure*. A mes, en valencià actual tenim terments com *sacadora* (atifell de cuina), que el DCVB dona per a tot el valencià i podria tractar-se d'una forma molt antiga. I *saque* (jugador que trau en el joc de *pilota valenciana*), encara que este en uns orogens mes obscurs.

sangrisola, *sanguijuela* (Monover, Crevillent, Guardamar). Tambe tenim la variant *sangresola* (Elig), en els dos casos la *o* tonica es oberta. La variant del valencià general es *sangonera*.

Castellanismes

carpinter per *fuster* (Conca del Vinalopo, Elig, Guardamar).
Castellanisme exclusiu d'esta zona meridional.

cuchara per *cullera* (Guardamar).

escalera per *escala* (Monover).

empuixar per *espentar* (Monover, Elig, Guardamar). Quan he tractat el dialecte apichat he fet referencia al mateix castellanisme en la comarca de l'Horta, encara que remarcant que no està massa estés.

sabatos per *sabates* (Monover). Podria tractar-se d'un creuament entre *sabates* (val.) i *zapatos* (castella).

Substitucio o canvi de sentit en alguns verps

fugir i sacar, han substituït a *llevar* en el context *llevar taula*. En lloc de dir "*lleva taula*", diuen: "*fuig taula*" (Petrer, Guardamar) o "*saca taula*" (Monover, Crevillent, Elig, Sta. Pola).

llevar, en el sentit que te en *llevar taula* s'ha perdut, com hem vist, en l'extrem meridional. En canvi s'usa en el sentit de *portar* o *dur*: "No et preocupes yo t'ho *llevare*" (per "... yo t'ho *portare*"), "Eixos sabatos que *lleven* tacó alt" (per "... que *duen* tacó alt"). Este fenomen es dona en la Conca del Vinalopo, Crevillent, Elig, Sta. Pola i Guardamar.

- ALCOVER, A. M^a i F.de B. MOLL: *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 vols. Palma de Mallorca, 1978.
- *La flexió verbal en els dialectes catalans*, 4 volums. Barcelona, 1929-1933.
- AYZA I ROCA, Alfred: *El mon mariner de Peníscola*. Inst. Filologia Vcna. Valencia, 1981.
- BARNILS, Pere: *Zur Kenntnis einer mallorkinischen Kolonie in Valencia*, AORLL vol. VI. pags. 181-188. Barcelona, 1933.
- *Die Mundart von Alacant*, AORLL vol. VI, pags. 189-256. Barcelona, 1933.
- *Comentaris a la flexió alacantina*, AORLL vol. VI, pags. 257-266. Barcelona, 1933.
- BEÜT I BELENGUER, Emili: *Geografia elemental del Regne de València*, pags. 105-110 (Les Agrupacions Comarcals). Valencia, 1978.
- COLOMINA I CASTAÑER, Jordi: *L'alacanti, un estudi sobre la variació lingüística*. Diputació provincial d'Alacant, 1985.
- *El valencià de la Marina Baixa*. Consell. de Cult. Ed. i Ciència. Valencia, 1991.
- COLÓN, Germà: *Castelló i la seua llengua*. B.S.C.C. Castelló, 1952.
- FONTELLES, Antoni: *La flexió verbal en la llengua valenciana*. Lo Rat Penat. Valencia, 1984.
- FULLANA MIRA, Luis: *Estudi sobre Filologia Valenciana*. Valencia, 1912.
- GIMENO JUAN, Manuel: *El parlar apichat de la comarca de l'Horta de Valencia: característiques i estat actual*. Lo Rat Penat. Valencia, 1993.
- GINER, Josep: *Els pronomes personals en valencià*. Separata almanac "Las Provincias". Valencia, 1952.
- GONZALEZ I FELIP, Maria S.: *El parlar de la Plana Baixa*. Cons. de Cult. Ed. i Ciència. Valencia, 1991.
- GRIERA, Antoni: "Entorn de l'Atlas linguistique de l'Italie et de la Suisse méridionale, de K. Jaberg i J. Jud.". AORLL vol. I. Barcelona, 1928.
- *Algunes característiques lingüístiques del Maestrat*. B.S.C.C. Castelló, 1929.

- _____ *Etudes de géographie linguistique, 1re. série.* AORLL vol. V. Barcelona, 1932.
- POP, Sever: *La dialectologie. Aperçue historique et méthodes d'enquête linguistiques.* Louvain, 1950.
- RENAT I FERRIS, G.: *La conjugació dels verbs en valencià.* Castelló de la Plana, 1933.
- REVEST I CORZO, Lluís: *La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu.* Castelló de la Plana, 1930.
- SANCHIS GUARNER, Manuel: *Extensión y vitalidad del dialecto valenciano 'apitxat'.* RFE, XXIII, 1936.
- _____ *Gramática Valenciana.* Ed. Torre. Valencia, 1950.
- _____ *La cartografía lingüística en la actualidad y el Atlas de la Península Ibérica.* Palma de Mallorca, 1953.
- _____ *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. I. Sector septentrional.* Valencia, 1963.
- _____ *Per una caracterització valenciana.* Obra completa-1. Valencia, 1976.
- SAUSSURE, Ferdinand de: *Cours de linguistique générale.* Edit. Payot. Ed. crítica prep. per Tullio de Mauro sobre l'edició de 1916. Paris, 1978.
- SCHIB, Gret: *Vocabulari de Sant Vicent Ferrer.* F.S. Vives Casajuana. Barcelona, 1977.
- TUAILLON, Gaston: *Comportements de recherche en dialectologie française.* Paris, 1976.
- VENY, Joan: *El valenciano meridional.* Abadía de Montserrat, 1976.
- _____ *Estudis de geolingüística catalana.* Edicions 62. Barcelona, 1984.